

Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi
Haziran 2023
Yıl 13, Sayı 1, ss.51-74.

Journal of Individual & Society
December 2023
Year 13, Issue 1, pp.51-74.

DOI: <https://doi.org/10.20493/birtop.1374216>

Makale Türü: Araştırma makalesi

Article Type: Research article

Geliş Tarihi: 11.10.2023

Submitted: 11.10.2023

Kabul Tarihi: 26.10.2023

Accepted: 26.10.2023

Atıf Bilgisi / Reference Information

Yetişkin, F. N. (2023). Lefebvre'nin Mekânsal Üçlü Kavramsallaştırması Bağlamında Deprem ve Kent: 1939 Erzincan Depremi Örneği. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), ss.51-74. DOI: [10.20493/birtop.1374216](https://doi.org/10.20493/birtop.1374216)

LEFEBVRE'NİN MEKÂNSAL ÜÇLÜ KAVRAMSALLAŞTIRMASI BAĞLAMINDA DEPREM VE KENT: 1939 ERZİNCAN DEPREMİ ÖRNEĞİ¹

EARTHQUAKE AND THE CITY IN THE CONTEXT OF LEFEBVRE'S SPATIAL TRIPLE CONCEPTUALIZATION: THE EXAMPLE OF 1939 ERZİNCAN EARTHQUAKE

Fatma Nur YETİŞKİN

Doktora Öğrencisi, İnönü Üniversitesi

yetiskinfatmanur@gmail.com

ORCID: 0000-0003-0782-032X

Öz

Mekân ve insan etkileşimi karşılıklıdır ve insanlar mekânları inşa ederken aynı zamanda mekân tarafından inşa edilir. Kendisinden önceki düşünürlerden farklı olarak Lefebvre mekâna bu açıdan yaklaşmış ve mekânı toplumsal bir bağlamda ele almış ve teorisini bu düşünce üzerine inşa etmiştir. Bu çalışmada Lefebvre'nin mekân

- 1 Bu makale Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalında, Doç. Dr. Mustafa Bakırcı danışmanlığında Fatma Nur YETİŞKİN tarafından hazırlanan "Toplumsal Hafıza ve Mekân İlişkisi Bağlamında Deprem: Erzincan İli Örneği" adlı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

teorisinin bir ucu olan mekân üçlemesi, depremden büyük ölçüde etkilenen Erzincan kentinin yeniden inşası ile ilişkilendirilmeye çalışılacaktır. Erzincan kent tarihi boyunca birçok deprem yaşanmıştır, özellikle 1939 yılında meydana gelen 7.9 şiddetindeki depremde kent neredeyse tamamen yıkılmış ve kentin yeniden inşa süreci başlamıştır. Uzun yıllar süren bu yeniden inşa sürecini inceleme açısından Lefebvre'nin mekân üçlemesi kavramsallaştırması işlevseldir. Kentin inşa sürecinde yaşanan gelişmeler, Lefebvre'nin mekansal üçlemesi kavramsallaştırmasında yer alan "tasarlanan mekan", "algılanan mekan" ve "yaşanan mekan" kavramları ile açıklanmaya çalışılacaktır. **Anahtar Kavramlar:** Henri Lefebvre, Mekân, Mekân Üçlemesi, Deprem, Erzincan.

Abstract

Space and human interaction are reciprocal, and while people build spaces, they are also constructed by space. Unlike the thinkers before him, Lefebvre approached space from this perspective and discussed space in a social context and built his theory on this idea. In this study, the space trilogy, which is one aspect of Lefebvre's space theory, will be tried to be associated with the reconstruction of the city of Erzincan, which was greatly affected by the earthquake. There have been many earthquakes throughout the history of Erzincan city, especially in the 7.9 magnitude earthquake that occurred in 1939, the city was almost completely destroyed and the reconstruction process of the city began. Lefebvre's conceptualization of the space trilogy is functional in terms of examining this reconstruction process that lasted for many years. The developments experienced during the construction process of the city will be tried to be explained with the concepts of "designed space", "perceived space" and "living space" in Lefebvre's conceptualization of spatial trilogy.

Keywords: Henri Lefebvre, Space, Space Trilogy, Earthquake, Erzincan.

GİRİŞ

Genel olarak içinde yaşadığımız, gündelik eylemlerimizi gerçekleştirdiğimiz bir yer olarak tanımlanan mekânın tarihi oldukça uzundur. Felsefe, tarih, edebiyat, coğrafya gibi birçok disiplinin ilgi alanına giren mekâna yönelik çok boyutlu bir bakış söz konusudur. İlk olarak mekân denildiğinde genellikle geometrik bir kavram anlaşılmaktadır ancak daha sonra Kartezyen düşüncenin gelişimi ile soyut olarak görülen mekân, mutlak mekân olarak algılanmıştır ve özne'nin karşısında nesne olarak yer almıştır (Lefebvre, 2014, s.33). Kartezyen mekân anlayışı, Descartes'ın II. Meditasyon'unda dile getirdiği “res cogitens”(düşünen şey)/ “res extensa (yayılımı olan şey) ayrımına dayanmaktadır (Kurtar, 2013, s.3). Kartezyen anlayış içerisinde mekân daha çok duyu organları ile algılanmayan ve dokunulmayan bir olgu olarak ele alınmaktadır. Epistemolojik anlamda ise mekân daha zihinsel bir unsur olarak görülmüştür. Ancak zihinsel mekân kavramı tam olarak açıklanamamış dolayısıyla da çok farklı anlamlarda ve boyutlarda açıklanmaya başlanmıştır; edebi mekân, ideolojik mekânlar gibi. Ancak Lefebvre bu anlayışa karşı çıkmıştır ve yapılan bu tanımlamalarda sadece insanın değil mekânın da bulunmadığını (Lefebvre, 2014, s.35) ifade etmiştir.

Lefebvre, mekân üzerine kendisinden önce var olan düşünce yapısına eleştirel yaklaşmaktadır. Felsefecilerin, matematikçilerin, mimarların, edebiyatçıların ve diğer disiplinlerin mekân görüşlerini eksik ve yanlış bulmuştur. Lefebvre'nin mekân anlayışında mekânı algılayan, canlı bir yapı olarak görmektedir. Ayrıca mekânı tanımlarken beden ile özdeşleştirerek bir tanım yapmaktadır. Beden; kendi deneyimleri, yaşantıları ve duyguları ile mekânı oluşturmaktadır. “Beden, maddi âlemdeki etkileri, aletleri ve nesnelere üretmeden önce ve kendini beslenerek ve bir başka bedeni doğurarak kendini yeniden-üretmeden önce her canlı beden bir mekândır; orada kendini ve mekânı üretir” (Lefebvre, 2014, s.188).

Mekân ile bedeni birlikte ele alan Lefebvre'ye göre mekân, bedenin hareketleri ile anlam kazanmakta ve toplumsal olarak üretilmektedir. “(Toplumsal) mekân (toplumsal) bir üründür” (Lefebvre, 2014, s.56) şeklinde ifade eden Lefebvre, mekân kavramına dair yeni bir boyut

kazandırmıştır. Dolayısıyla mekân bedeninin hareketleri ile anlam bulan ve toplumsal olarak üretilen ve kodlar inşa eden bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Üretim ilişkilerinin ve toplumsal ilişkilerin keşitiği noktada oluşan mekân her toplumda kendi içerisinde kendi mekânını üretmektedir. Burada ifade edilen “üretmek” kavramı somut bir ürün üretimi anlamında değildir ve toplumsal ilişkilerin etkilediği şeylerin üretimidir. Uygun bir toplumsal mekân yaratmak (üretmek) ve bu mekânın içinde de yaratıcı toplumun hem kendini hem de toplumsal mekânı temsil ederek şekil bulması bir günde gerçekleşecek şey değildir, bu bir süreçtir (Lefebvre, 2014, s.63). Lefebvre’in üzerinde durduğu bu üretim, aynı zamanda hem şeylerin ekonomik üretimini hem de daha geniş çerçevede eserlerin, bilginin, kurumların yani toplumu inşa eden her şeyin üretimini ifade etmektedir (Elden, 2004 akt. Solak, 2022, s.7).

Toplumsal ilişkilerin çok boyutlu olması da toplumsal mekânda bilgi çeşitliliğini arttırmaktadır. Ayrıca toplumsal mekân kavramı da çok boyutlu bir kavramdır ve tek bir toplumsal mekândan bahsedilmemektedir. Toplumlar geliştikçe ve değişim yaşandıkça toplumsal mekân üretimi de gerçekleşmektedir. Dolayısıyla mekân canlı, devingen bir yapıdadır. Hareketli ve bir süreklilik içinde olan mekânın geçmişi ve tarihi vardır. Dolayısıyla mekânı anlamak için toplumların yaşadığı sürece ve üretim ilişkilerine bakmak gerekmektedir. Lefebvre’ye göre “mekânın üretimi ve mekânın üretim süreci varsa, tarih de vardır” (Lefebvre, 2014, s.75). Ancak buradaki tarihsellik vurgusu, genel geçer bir tarihsellik ve süreklilik anlamında değildir.

Mekânı beden, toplumsal ilişkiler ve toplumsal bir üretim olarak gören Lefebvre, mekân teorisini “mekân dönemselleştirmesi” ve “mekânsal üçlü” kavramsallaştırması ile açıklamaktadır. “Dönemselleştirme, mekânın belirli bir kodunun oluşumu, yerleşmesi, çöküşü ve parçalanması gibi özel durumları incelemekle sınırlı olmamakla birlikte beş mekândan söz edilebilir; mutlak mekân, kutsal mekân, tarihsel mekân, soyut mekân, çelişkili mekân (ve diferansiyel mekân)” (Ghulyan, 2017, s.4). Ancak bu çalışma kapsamında bu mekân tanımlamaları ele alınmamıştır.

Çalışmanın ana konusunu mekânsal üçlü kavramsallaştırması oluşturmaktadır. Mekânsal üçlü olarak bilinen, *algılanan mekân- tasarlanan*

mekân- yaşanan mekân üçlemesi Lefebvre'nin en çok üzerinde durulan kavramlarıdır. Bu kavramların karşılığı olarak ise “mekânsal pratik”, “mekân temsilleri” ve “temsil mekân” olarak adlandırılan üçlü önerilmektedir. “Üçlü, hem her üretim tarzında ve toplumda mekânın üretimini anlamlandırmasına ve mekânın deneyimlenmesinin incelenmesine hem de zihinsel, toplumsal ile fiziksel mekânların karşılıklı ilişkileri, karşılıkları ve düzenlenişlerini incelemeye imkân sağlamaktadır” (Ghulyan, 2017, s.21).

Lefebvre bu kavramsallaştırması ile kendisinden öncekilerle ayrılmıştır ve diyalektik anlayışın yerine üçlü bir mekân anlayışını geliştirmiş ve bunu şöyle ifade etmiştir; “Üçlü: İki değil, üç terim. İki terimli bir ilişki karşıtığa, kontrasta, engele indirgenir; anlamlı bir etkiyle tanımlanır: yankı yansıma, ayna etkisi” (Lefebvre, 2014, s.68). Lefebvre'nin mekânsal üçlüyü oluşturan kavramları birbiriyle çatıştığı noktalar olmakla birlikte birbirini destekleyen bir yapıdır aynı zamanda. Schimd, (2008 akt. Solak, 2022, s.14) bu durumu şöyle ifade eder, Lefebvre'in diyalektiğini içeren “üç terim veya moment eşit öneme sahiptir ve her biri diğerlerine göre benzer bir konum alır. Bu şekilde, diyalektiğin yeni, üç boyutlu veya üçlü bir versiyonu ortaya çıkar”.

Mekânsal Üçlü Kavramsallaştırması

Lefebvre, mekânın toplumsal bir ürün olduğu ifadesini açıklarken yeniden üretim sürecinin evrimini açıklar ve mekânı üç boyutu ile alır. Lefebvre, “toplumsal mekânı”, toplumsal yeniden-üretim ilişkileri, yani ailenin özgül örgütlenmesiyle birlikte, cinsiyetler, yaşlar arasındaki biyolojik-fizyolojik ilişkileri ve üretim ilişkilerini, yani işbölümünü ve örgütlenmesini, dolayısıyla hiyerarşikleşmiş toplumsal işlevleri içerir (Lefebvre, 2014, s.61-62) şeklinde tanımlamaktadır. Bu işlevlerini yerine getirmek için toplumsal mekân bunların kendi içinde ayrımını yapmaktadır.

Lefebvre'ye göre, kapitalizm öncesi dönemde biyolojik yeniden üretim ile sosyo-ekonomik işbölümü birlikte var olmaktadır. Dolayısıyla bu durumda olan toplumsal düzen çatışmalara, savaşlara, düzensizliklere

yol açmasına rağmen toplumsal yeniden-üretim kuşaklar boyu sürecek şekilde varlığını sürdürmektedir. Ancak kapitalizmin ortaya çıkışı ile durum karmaşıklaşmış ve birlikte olan yeniden üretim biçimleri ayrılmıştır. Lefebvre bu ayrımı şöyle açıklar; “üç düzey iç içe girer: *Biyolojik yeniden-üretim düzeyi* (aile); *işgücünün yeniden-üretim düzeyi* (mevcut haliyle işçi sınıfı); *toplumsal üretim ilişkilerinin yeniden-üretim düzeyi* (kapitalist toplumu oluşturan ilişkiler)” (Lefebvre, 2014, s.62). Ancak bu üçlü mekânsal üretiminin içinde bulunduğu karmaşıklık, devreye temsillerinde girmesi ile daha da karmaşık bir boyuta ulaşmıştır. Bu sembolik temsiller aracılığı ile toplumsal mekân bu ilişkileri birlikte var kılar ve bağlantılı bir halde tutar. “Doğa zemininde bu ilişkilerin yerini değiştirerek, dolayısıyla sembolik tarzda gizleyerek onları sergiler. Yeniden-üretim ilişkilerinin temsilleri, cinsel sembollerden, dişilik ve erkeklik sembollerinden oluşur. Bu sembolleştirme gösterdiğinden fazlasını gizler. Öyle ki bu ilişkiler, cephesel, kamusal, ilan edilmiş ve dolayısıyla kodlanmış ilişkilere ve gizli, yasadışı, bastırılmış ve bundan böyle ihlalleri tanımlayan ilişkilere bürünürler” (Lefebvre, 2014, s.62).

Mekân içerisinde tüm bu ilişkileri, çelişkileri, birleşmeleri ve kesişmeleri barındırır. Buradan yola çıkarak Lefebvre, mekânsal üçlü kavramsallaştırmasını inşa eder. O, bu kavramsallaştırmayı oluştururken iki hattan yararlanır. Biri fenomenolojiden kaynaklanan “algılanan- tasarlanan-yaşanan” mekân üçlemesi diğer hatta ise dil teorisinden kaynaklanan “mekânsal pratik, mekân temsilleri ve temsil mekânları” vardır. Nietzsche’nin dil sorunu üzerine yapmış olduğu çalışmalardan hareketle kendi üç boyutlu dil teorisini geliştiren Lefebvre, mekânın üretimini de bu teoriden yola çıkarak, üç boyutlu bir bütünsellik olarak kavramsallaştırmıştır (Arslan Avar, 2009). Mekânsal pratik, dilin sentagmatik boyutuyla ilişkilidir. Toplumsal eylem ve etkileşimin maddi boyutunu gösterir; bileşenlerin ya da eylemlerin eklemelenmesi ve bağlantılanmasıyla kurulmuş bir sistem olarak ele alınabilir (Avar, 2009, s.1).

“Mekânsal pratik”, üretimi ve yeniden-üretimi, nispi bir bağlılık içinde sürekliliği sağlayan her toplumsal oluşuma has özgül yerleri ve mekânsal kümeleri kapsar. İfade edilen bu bağlılık, toplumsal mekân ve

herhangi bir toplumun her üyesinin mekânıyla ilişkisi açısından hem belli bir yeterliliği hem de belli bir performansı gerektirir (Lefebvre, 2014, s.63). Mekânsal pratik daha çok günlük yaşamla ilişkili bir haldedir ve günlük yaşamda yapılan eylemlerin kent içerisinde var olmasına karşılık gelmektedir. Günlük yaşamda, konut ve işyerinin, ya da üretim sürecinde üretim ve değişimin birbirlerine bağlandığı mekânsal etkileşim ağları örnek olarak verilebilir (Avar, 2009, s.1). Lefebvre'ye göre mekânsal pratik, “[g]ündelik gerçeklik (zaman kullanımı) ile kent-sel gerçekliği (çalışma yerlerini, ‘özel’ yaşam ve boş vakit yerlerini birbirine bağlayan güzergâh ve ağlar) algılanan mekânın içinde sıkı sıkıya birleştirir” (Lefebvre, 2014, s.67). Günlük yaşamla ve bu yaşam içerisinde yapıp ettiklerimizle ilişkili olan mekânsal pratik fenomenolojik hat üzerinden ilerleyen üçlemenin diğer boyutundaki “algılanan mekân” kavramı ile iç içe geçmiştir.

“Mekân temsilleri”, şehir planlamacıların, mimarların mekânı olarak adlandırılabilir ve daha çok topluma egemen olan bir mekâna karşılık gelmektedir. Mekân temsilleri daha çok bunların dayattığı düzene ve dolayısıyla bilgilere, işaretlere, kodlara, “cephesel” ilişkilere bağlıdır (Lefebvre, 2014, s.63). Mekân temsilleri, bilgi ve ideoloji aracılığıyla bu bilgi ve ideolojiyi mekânsal dokularında yansıtırlar ve dolayısıyla mekân üretiminde mekân temsillerinin önemli bir kapsamı ve özgül bir etkisi olur (Lefebvre, 2014, s.71). Bilginin, ideolojinin etkin olduğu ve şehir planlamacıların ve mimarların mekânı olarak görülen “mekân temsilleri”nin, fenomenolojik hattaki karşılığı “tasarlanan mekân”dır. Zihinsel olarak düşünülmüş, ‘tasarlanmış’, sonradan nesneleşmiş planlardan, simgelerden vs. oluşan bu mekân soyutlama içerir, şöyle ki bu mekân zihinsel olarak düşünülmüş ve belirli bir mekânsal pratik aracılığıyla nesneleşmiştir. Bu nedenle temsil mekân aynı zamanda tasarlanan mekân olarak da tanımlanır (Ghulyan, 2017, s.23). Lefebvre ise tasarlanan mekân kavramı şu şekilde ifade etmektedir; “bilginlerin, planlamacıların, şehircilerin, parçalayan ve düzenleyen teknokratların, yaşananı ve algılananı tasarlananla özdeşleştiren bilimselliğe yakın kimi sanatçıların mekânıdır. Bu bir toplumun (üretim tarzının) içindeki egemen mekândır”(Lefebvre, 2014, s.68).

Üçlemenin son halkası olan “temsil mekânları” kavramı ise “toplumsal yaşamın yasadışı ve yer altı tarafına bağlı, aynı zamanda muhtemel mekân kodu olarak değil, temsil mekânlarının kodu olarak tanımlanabilecek sanata da bağlı karmaşık sembolizmleri (kodlu ya da kodsuz) temsil eder” (Lefebvre, 2014, s.63). Diğer iki kavram ile kıyaslandığında anlaşılması daha zor bir kavramdır çünkü diğerlerine kıyasla daha imge yüklü bir kavramdır. Kavramın anlaşılmasının bir diğer zorluğu ise daha öznel bir yapıda olmasıdır. “Kullanıcıları mekânı, temsil edilen (tasarlanmış) değil, yaşanmış mekândır. Yetkililerin (mimarlar, şehirciler, planlamacılar) soyut mekânı karşısında, kullanıcıların her günkü edimlerinin mekânı somut bir mekândır. Yani, özneldir” (Lefebvre, 2014, s.364). Dolayısıyla temsil mekânları, fenomenolojik hat üzerindeki “yaşanan mekân” a tekabül etmektedir.

Lefebvre, yaşanan mekânı şu şekilde tanımlamaktadır; “mekâna eşlik eden imgeler ve semboller aracılığıyla yaşanan mekân, yani oturanların, kullananların mekânları, aynı zamanda kimi sanatçıların ve belki de o mekânı tarif edenlerin ve sadece tarif ettiğine inanların -yazarlar, filozoflar- mekânları. Bu imgelemin değiştirmek ve sahiplenmek istediği, egemen olunan, dolayısıyla maruz kalan mekândır” (Lefebvre, 2014, s.68). Yaşanan mekân ya da temsil mekânları günlük hayatın yaşadığı mekânlardır dolayısıyla kendi içerisinde kurmuş olduğu bir dil yapısı ve sistemi vardır. Bu mekân standartlığı içine sığmadığı için tepkiye neden olur ya da farklı bir günlük hayatın var olabileceğini de vurgulayan temsil mekânları aynı zamanda içerisinde özgürlüğü tetikleyen bir potansiyel de barındırır. Diğer mekân kavramsallaştırmalarının aksine yaşanan mekân hâkim söylemi, bilgiyi yıkabilir veya alt üst edebilir (Ghulyan, 2017, s.24). Temsil mekânları düşünceden ve planlamadan çok hissedilen bir mekânlardır. Avar’a (2009) göre yaşanan temsil mekânda olandan daha fazlası vardır ve içinde var olandan daha fazlasını konuşur. Mekân temsilleri olarak ele alınan tasarlanmış mekân, bu mekânı tam olarak kapsayamaz. Ancak bunun için uğraşır yani yaşanan mekânlar ya da temsil mekânları, tasarlanan mekânın müdahale etmeye çalıştığı, hissedilebilir olmaktan kurtarmaya çalıştığı bir mekân tasarımlarıdır. Temsil mekânları, üzerinde olan bu müdahale

çabasına direnmektedir ve hâkim olan bilgiyi alt üst etmesi buradan kaynaklanmaktadır.

Lefebvre'nin inşa etmiş olduğu bu mekân üçlemesi birbiriyle ilişkili ve bütünsellik içerisinde ele alınabilen tarihsel bir gelişimi göstermektedir. Bu çalışma kapsamında ele alınan “algılanan-tasarlanan-yaşanan” mekân üçlemesi, 1939 yılında meydana gelen depremde neredeyse tamamen yıkılan kentin yeniden inşası sürecini anlamlandırma da işlevsel bir rol üstleneceği öngörülmektedir.

1939 Erzincan Depremi

Erzincan, Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan ve tarihi boyunca birçok devlete ev sahipliği yapan ve günümüzde de hâlâ önemli bir kavşak noktasında olan bir kenttir. Ancak yer aldığı Erzincan Ovası'nın birinci derecede deprem bölgesinde olması kenti birçok açıdan olumsuz etkilemiş ve gelişim seyrini kesintilere uğratmıştır. Orhan'ın (2019) aktardığı gibi Erzincan Ovası, Kuzey Anadolu fay hattı (KAF) üzerinde yer almakla birlikte Doğu Anadolu fay hattının (DAF) bir uzantısı olan Ovacık fayı da güneydoğudan Erzincan Ovası'na ulaşır ve böylece Erzincan kenti, çift taraflı bir fay basıncı arasında kalır. Dolayısıyla iki fay hattı arasında olan Erzincan'da sıklıkla depremler meydana gelmektedir. Bu durumdan dolayı, kent ilk yerleşiminden bugüne depremlerden dolayı sürekli olarak yeri değiştirilmiş ve yeniden inşa edilmiştir.

Erzincan kent tarihine bakıldığında deprem, önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. 1011 ila 1890 yılları arasında en büyüğü 10 şiddetinde en küçüğü 6 şiddetinde birçok deprem yaşanmıştır (Ünal, 1993, s.7-8). Çuhadaroğlu'nun (1992) aktardığı üzere XVI. yüzyılda yazıldığı varsayılan bir el yazması kaynak 967 senesinden itibaren 1045'inde dâhil olduğu on altı deprem kaydedilmiştir. Bunların çoğu çok büyük şiddetli olan toplamda otuz altı deprem kaydedilmiştir. Orhan'ın (2019) aktardığı şekliyle ise, onuncu yüzyıldan bu yana Erzincan ve çevresinde yaşanan 57 büyük deprem kayıt altına alınmıştır ve bu depremler önemli oranda can ve mal kaybına sebep olmuştur. Pek çok kaynakta geçmişte Erzincan kentinde yaşanan depremlere yönelik bilgi bulunmaktadır. Ancak bu depremler üzerine gerek dönemin özellikleri gerek topluma

verdiği etkilerle bağlantılı olarak çalışma nesnesi olarak seçilmemiştir. Daha çok günümüze daha yakın olan ve etkisi açısından topluma birçok yönden zarar veren 1939 ve 1992 depremlerinin üzerinde durulmuştur. Bunun nedeni ise bu depremlerin daha çok kent depremi olarak adlandırılması ve etkileri bakımından ekonomik, siyasi, kültürel ve eğitim gibi birçok açıdan topluma zarar vermesidir.

27 Aralık 1939 tarihinde gece 02.00 civarında 7.9 şiddetinde meydana gelen depremde yaklaşık 40.000 kişi hayatını kaybetmiştir. Büyük Anadolu Depremi olarak da anılan bu depremden çok sayıda kent etkilenmiştir. Ayrıca deprem, 20. yüzyılda dünyada yaşanmış en fazla can kaybına neden olan sekizinci deprem olarak sıralamada yer almaktadır ve şiddeti 8.0 olarak belirtilmektedir (Coburn ve Spence, 2002, s.7). İstisnasız en çok zararı gören Erzincan kenti ise depremde çok büyük kayıplar vermiştir ve neredeyse haritadan silinecek boyuta gelmiştir. Yaşanılan depreme yönelik resmi kayıtlara bakıldığında, depremde toplamda 32.968 kişinin hayatını kaybettiği ve 116.720 binanın tamamen yıkıldığı belirtilmektedir (Sür, 1993, s.56). Orhan'a (2019) göre ise depremin merkez üssü olan ve dolayısıyla en çok hasarın meydana geldiği Erzincan ilinde ise, resmi rakamlara göre 9.189'u merkez ilçede olmak üzere 15.600 kişi yaşamını yitirirken; 14.401 bina yıkılmış, 4.403 bina ise ağır hasar görmüştür (Orhan, 2019, s.344). Sayıların oldukça yüksek olması depremin oluşturduğu etkinin ne kadar büyük olduğu da göstermektedir.

Depremin verdiği zararın yanı sıra kış mevsimi de olması yaşanan sıkıntılı süreci oldukça etkilemiştir. Yavuz'un (2017, s.20) aktardığına göre, il dışından gelen yardımlar kar yağışından dolayı depremden üç gün sonra kente ulaşmıştır. Depremle birlikte şehrin dış dünya ile olan tüm haberleşme imkânı kesintiye uğramıştır ve birçok yerde demiryolu hattı bozulmuş, karayollarında ise kar ve tipi nedeniyle ulaşım sağlanamamıştır. Dolayısıyla depremin ilk kriz halinde halk tek başına mücadele etmiş ve enkaz altından kurtarma çalışmaları yapmışlardır. Halkın yanı sıra, askerler ve mahkûmlar da yardımlar gelene kadar enkaz arama kurtarma çalışmalarına katılmıştır.

Ağır kış şartları ve yıkımın fazla olmasından kaynaklı olarak uzun bir süre barınma sıkıntısı yaşanmıştır. Mevcut bulunduğu yerleşim yerinde yeniden inşa sürecinin mümkün olmamasından dolayı kent 1 km yukarı kısımda yeniden kurulmuştur. Eski yerleşim yeri ise “yasak kent” ilan edilerek o kısımda yerleşme yasaklanmıştır (Orhan, 2019, s.344). Geçici barakalar, Kızılay’dan ve diğer gelen yardımlarla konutlar inşa edilmiş ve halkın barınma ihtiyacı giderilmeye çalışılmıştır. Geçici olarak inşa edilen bu kısım ise “muvakkat kent” olarak adlandırılmıştır. Bu bölgedeki yapılar, halkın yapı yıkıntılarında elde ettiği malzemelerle ve bireysel çabalarla oluşturduğu yapılardır (Keçeci & Boyacıoğlu & Özkan, 2020, s.114-115). Her ne kadar geçici konutlar inşa edilmiş olsa da yine de kentin yeniden inşası çözüm bekleyen büyük bir sorun olarak durmaktadır. Hayli’nin (1995, s.23) aktardığına göre kentin yeniden inşası için bir rapor hazırlanması istenilmiş ve Stchepinsky tarafından rapor hazırlanmıştır. Hazırlanan raporda ovanın batısında yer alan Bahçeli (Hah) Köyü ile güneyde Kemah Boğazı arasındaki saha önerilmiştir. Dönemin Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, önerilen alanı demiryoluna olan uzaklığı, içme suyunun sınırlı olması, rüzgâra açık olması ve eski kent alanına olan uzaklığından dolayı gibi nedenlerle bu rapor kabul edilmemiştir. Bunun üzerine Bayındırlık ve İskân Bakanlığı yeniden bir inceleme de bulunmuş ve Bakanlar Kurulu’na yeni şehir alanının, eski şehrin 5,5 km kuzeyinde Trabzon yolu ile kışlalar civarında kurulması teklif edilmiştir. Gerekeç olarak ise bu yeni konumun eski şehre yakın olması ve buna bağlı olarak da halkın kendi rızası ile taşınmasının daha kolay olacağı, askeri kışla ve hastanenin de burada bulunduğu, rüzgâr, güneş ve içme suyu bakımından daha elverişli olduğu gibi unsurlar gösterilmiştir. Bu teklif Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilmiştir (Yavuz, 2017, s.72-73). Bugün ise Erzincan’ın yerleşimi kabul edilen bu şekliyle varlığını sürdürmektedir. Aşağıda yer alan Şekil 1’de Erzincan kentinin yaşadığı değişim gösterilmektedir:

konutları inşa edilmiştir. Kent geçici olarak bu alana yerleşmeye çalışırken bir yandan da kentin yeni baştan inşası için şehir planlamacılarından bir plan oluşturulması istenmiştir ve bu süreçte yaşanan deprem dikkate alınmıştır. Bina kat sayıları daha az tutulmuş ve sokaklar ve caddeler geniş planlanmıştır.

Orhan'ın (2019) aktardığına göre, imar planının hazırlanması için Almanya'da eğitim görmüş şehircilik alanında da uzman olan mimar Asım Kömürçüoğlu görevlendirilmiştir. Kömürçüoğlu imar planı, günümüzdeki Kızılay, İnönü, Atatürk, Karaağaç, Gülabibey, Cumhuriyet, Yeni Çarşı ve Taksim mahallelerinin bulunduğu alanı kapsayacak şekilde oluşturulmuştur. Böylelikle geçici olarak inşa edilecek kentin konumu belirlenmiştir ve burası "muvakkat kent" olarak adlandırılmıştır. Bu inşa sürecine Lefebvre'nin bakış açısıyla yaklaştığımızda tasarlanan mekân kavramı görünür olmaktadır. Şehir planlamacıların, tasarımcıların, mimarların mekânı olarak görülen tasarlanan kavramı Erzincan kentinin yeniden planlanıp inşa edilmesi noktasında anlam kazanmaktadır.

Muvakkat kentin yerleşiminde Kızılay bu alana geçici barakalar inşa etmiştir. Yavuz'un (2017) aktardığına göre bu inşa edilen binaların bir kısmı devlet kurumlarına tahsis edilmiş ve bir kısmı lojman bir kısmı da kurumun hizmet binası olarak kullanmaya başlanmıştır. 1943 yılında da Erzincan Belediyesi, Maliye Bakanlığı ve Kızılay'a ait memur evleri tamamlanarak memurlara kiraya verilmiştir. Bunların yanı sıra yapı kooperatifleri aracılığıyla da konut yapımı için çaba harcanmıştır ve bu amaçla 1942 ve 1946 yıllarında iki farklı kooperatif (Yeni Erzincan Şehri Kuruluş Evleri Kooperatifi ve Erzincan Şehri Yapı Kooperatifi) kurulmuştur. Bunlardan ilkinin girişimiyle 60 evin inşaatı müteahhide ihale edilmiştir (Yavuz, 2017, s.87, s.109). Ancak bu girişim pek başarılı olmamıştır. Çünkü Erzincan halkı depremde evlerini, yakınlarını kaybetmenin yanında işlerini de kaybetmiştir. Dolayısıyla halkın yeterli maddi imkânı olmadığı için halk bu kooperatiflerden yararlanamamıştır. Bu noktada devreye devlet girmiştir. Bu kapsamda ilk olarak örnek konutlar inşa edilmiş ve kabul edilip edilmeme durumuna göre inşa sürecinin devam etmesi planlanmıştır. Kaya'nın (2012, s.153) aktardığına göre

o dönemde 6 firma Erzincan'a gelmiş ve birkaç örnek ev yapmışlardır. Ancak hem maliyetin yüksek olması hem de evlerin depreme karşı dayanıksız görünmesinden dolayı kabul edilmemiştir. Daha sonra bu evler devlet tarafından satın alınmıştır.

Tüm bu olumsuzluklara rağmen kentin hâlâ büyük ölçüde barınma ihtiyacı vardır ve bunu büyük ölçüde Kızılay üstlenmektedir. Ancak yine de yeterli değildir ve bu kez yurt dışından ev için yardım alınması girişiminde bulunulmuştur. Kızılay'ın inşa ettiği evlerin genel olarak tek katlı ve bahçe içerisinde, iki oda ve bir salondan oluştuğu bilinmektedir. Tuvaletler bahçede bulunmaktadır ve ayrıca evlerin küçük ama içinde yaşayan insanların fazla olmasından dolayı bahçeye ek binaların yapıldığı bilinmektedir. Yapılan bu eklemeler yaşanan mekân kavramına örnek olarak verilebilir. Çünkü yaşanan mekân, günlük hayatın yaşandığı mekândır ve var olan düzene ya da standartlığa karşı bir tavır alışında var olduğu bir mekândır. Daha rahat bir yaşam için bu binaları kullananlar kendilerine göre mekânı şekillendirmektedir.

Fotoğraf 1: Kızılay Mahallesi'ndeki pavyon evler (Orhan, 2019, s.349).

Kızılay'ın inşa ettiği bu binalar "pavyon ev" olarak adlandırılmıştır ve bu kavram Fransızca bir kelime olan "pavillion" kelimesinden

Türkçe'ye geçmiştir. Türk Dil Kurumu'nun sözlüğüne göre ise “bir kuruluşun, bir kurumun, bir bahçe içindeki yapılarından her biri” olarak karşılık bulmaktadır (Url 1). Orhan'ın (2019) aktardığına göre, o dönemde 90 adet pavyon ev yapılmıştır ancak bu evler ön ve arka cephelerinde altışar oda bulunan 12 odalı yapılar şeklinde inşa edilmiştir. Bitişik ve tek çatılı olan bu evlerin küçük olması da bir sorun teşkil etmektedir. Çünkü bu evlerde yüzlerce ailenin barındığı bilinmektedir. Ancak belirtmelidir ki her ne kadar bitişik ve küçük olmasına rağmen bu evler dönemin şartlarında halkın barınma ihtiyacına büyük oranda çözüm getirmiştir:

“Kızılay'ın pavyon evleri olan yapılar, on ikişer odalı 9 pavyon şeklinde Erzincan'da yapılmış ve halka ücretsiz tahsis edilmiştir. Bu evlerde ilk yerleştirildiğinde altı bin vatandaş oturmuştur. Kızılay büncesinden 196 dairesel 49 adet kerpiç ev de yapılmıştır. Okullar yıkıldığı için merkezde bir, Refahiye'de bir, Kemah'ta bir okul inşaatı yapılmıştır” (TBMM Tut, 1949, Birleşim, s.83 akt. Özel Can, 2021, s.19). Kızılay tarafından inşa edilen bu evlerden oluşan mahalle, Kızılay Mahallesi olarak adlandırılmıştır. Ancak bu mahalle 2021 yılında gerçekleşen kentsel dönüşüm projesi ile yenilenmiş ve modern bir görünüm kazanmıştır:

Fotoğraf 2: Kızılay Mahallesi kentsel dönüşüm projesi

Kızılay'ın inşa ettiği bu evlerin yanı sıra “takma ev” olarak da adlandırılan evlerde inşa edilmeye başlanmıştır. Orhan'ın (2019) aktardığına göre bu evlere kaynaklarda hem “kurma ev” hem de “ takma ev” olarak geçmektedir. Ancak halk arasında genel olarak kurma ev olarak bilinmektedir. Bu evler, büyük felaket olan 1939 Erzincan Depremi sonrası devamlı kullanılması ve konfor sunulması amacıyla yapılmıştır. TBMM Tutanaklarına göre bu evlerin Erzincan'da evi, arsası bulunan hak sahiplerine verilmiş konutlar olduğu görülür (TBMM Tut, 1949, Birleşim, s.83 akt. Özel Can, 2021, s.28). Bu kurma evler, yurt dışında gelen yardımlarla yapılmıştır ve şuan tren garının hemen kuzey kısmında yer alan Çarşı ve Taksim mahalleri bu evleri içerisinde barındırmaktadır. Ancak günümüzde her iki mahalle de kentsel dönüşüm projesi kapsamında yenilenmiş ve kurma evlerin yerini TOKİ konutları almıştır.

Bu evler üç tipti ve oda sayılarına göre isimlendirilmiştir. İki odalı kurma eve 2'li Kurma, üç odalı kurma eve 3'lü kurma, dört odalı eve 4'lü kurma denilmiştir (Başbakanlık C. Arş. akt Özel Can, 2021, s.28) (Fotoğraf 3). Bu kurma evlerin maketleri yapılmış ve daha sonra halkın beğenisine sunulmak üzere Erzincan'a gönderilmiştir. Ayrıca evlere yönelik ödeme koşulları halka sunulmuştur. 5'li ve 6'lı Kurma evlerde halka sunulmuştur ancak maliyet fazlalığından ve talep azlığından ötürü Avusturya'dan alınması planlanan bu evler satın alınmamıştır. Yapılan diğer evler yapıldıktan sonra, Emlak Bankası'na devredilmiştir. 20 senede, faizsiz, taksitli hak sahiplerine satılmıştır (TBMM Tut, 1951, Birleşim, s.25, akt. Özel Can, 2021, s.28). 1949 yılında ilk kurma evler Erzincan'a getirilmiş ve kurulmaya başlanmıştır. Aynı yıl içerisinde resmi temel atma töreni gerçekleşmiştir ve kısa bir süre içinde evler hak sahiplerine teslim edilmiştir (Yavuz, 2017, s.116-117). Atatürk Mahallesi'nde 79 adet, Cumhuriyet Mahallesi'nde 90 adet, Çarşı Mahallesi'nde 5 adet, Güllalibey Mahallesi'nde 111 adet, Hocabey Mahallesi'nde 66 adet, İnönü Mahallesi'nde 129 adet, Karaağaç Mahallesi'nde 70 adet, Kızılay Mahallesi'nde 37 adet, Yeni mahalle'de 64 adet kurma ev bulunmaktadır (Özel Can, 2021). Ancak bunların bir kısmı yıkılmış, bir kısmı ticari olarak kullanılmakta ve bir kısmı da ev olarak varlığını devam ettirmektedir.

İkili kurma ev Üçlü kurma ev

Dörtlü kurma ev

Fotoğraf 3: İnşa edilen kurma evler (Orhan, 2019, s.354)

Barınma ihtiyacını büyük ölçüde gideren bu kurma evlerin inşa süreçleri de tıpkı Kızılay tarafından inşa edilen pavyon evler gibi Lefebvre'nin "tasarlanan mekân" kavramı ile ilişkilendirilebilir. Çünkü burada da yine birtakım planlamacıların, hâkim gücün kurguladığı ve inşa ettiği bir yerleşim söz konusudur. Her ne kadar yapılması planlanan evlerin bir kısmı halka sorulmuş olsa dahi yine de bu binalar tasarlanan mekân kavramı ile açıklanabilir. Ayrıca kurma evlerin bir kısmının ticari olarak bir kısmının da ev olarak varlığını devam ettirmesi "yaşanan mekân" kavramı ile ilişkilendirilebilir. Ev olarak kullanılması için inşa edilen bu binaların ticari olarak kullanılması, o mekânın sahiplenildiğini ve

kullanım amacının değiştiğini göstermektedir. Aynı zamanda bu binaların kentsel dönüşüme dâhil olmaması da yaşanan mekânın bir özelliği olan hâkim söyleme karşı direnme ve özgürlüğü içinde barındırmasının da bir göstergesidir.

Kalıcı olarak kentin inşası için ise Hayli'nin (1995) aktardığına göre bir rapor hazırlanması istenilmiş ve Stchepinsky tarafından rapor hazırlanmıştır. Hazırlanan raporda ovanın batısında yer alan Bahçeli (Hah) Köyü ile güneyde Kemah Boğazı arasındaki saha önerilmiştir. Dönemin Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, önerilen alanı demiryoluna olan uzaklığı, içme suyunun sınırlı olması, rüzgâra açık olması ve eski şehir alanına olan uzaklığından dolayı gibi nedenlerle bu rapor kabul edilmemiştir. Planlanan yerde incelemede bulunan bakanlık ifade edilen sebeplerden dolayı o alanı yerleşime uygun bulmamıştır. Daha sonra bakanlık yeniden bir incelemede bulunmuş ve yeni kent alanının eski yerleşim yerinin 5,5 km kuzeyinde Trabzon yolu ile kırsal civarında kurulması teklif etmiştir. Gerekçe olarak ise bu yeni konumun eski şehre yakın olması ve buna bağlı olarak da halkın kendi rızası ile taşınmasının daha kolay olacağı, askeri kışla ve hastanenin de burada bulunduğu, rüzgâr, güneş ve içme suyu bakımından daha elverişli olduğu gibi unsurlar gösterilmiştir. Bu teklif Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilmiştir (Yavuz, 2017, s.72-73). Bu plan doğrultusunda geçici olarak kurulan kent ile planlanan kent birleşmiş ve yeni bir kent oluşmuştur. Böylece Lefebvre'nin "tasarlanan mekân" ile "algılanan mekân" kavramları birleşmiştir. Bir tarafta planlamacılar tarafından belirlenen mekân diğer tarafta ise halkın kullandığı ve gündelik pratiklerini gerçekleştirdiği algılanan mekân varlığını sürdürmektedir.

Kentin tüm bu inşa süreci uzun yıllar sürmüştür ve kentsel dönüşüm çalışmaları kapsamında da yenilenmeye devam edecektir. Günümüzde sıklıkla karşılaştığımız ve tanık olduğumuz kentsel dönüşüm, teknik, sosyal ve ekonomik bakımdan bozulmuş ya da işlevini kaybetmiş kent parçalarının yenilenip sağlıklılaştırılması olarak tanımlanmaktadır (TOKİ, 2011). Kentsel dönüşümde temel hedef; kentsel projelerde yaşam kalitesini artırmak, artan ekonomik dengesizlikleri ve küresel baskıları dengelemek,

sosyal eşitsizliği ve konut sıkıntısını ortadan kaldırmak gibi birçok sorunun çözüme kavuşturulması ile değerlere öncelik tanıyan mahalleler kurmaktır (TOKİ toki.gov.tr). Kentsel dönüşüm, öncelikle Amerika ve Avrupa kıtasında kentlerin planlanması amacı ile uygulanmış ve II. Dünya Savaşı sonrasında ise yıkılan kentlerin yenilenmesi ve tarihi dokuya sahip kentlerin korunması amacı ön plana çıkmış (Ahunbay, 2016, s.3) olsa da Türkiye açısından bakıldığında daha çok arsa rantının yüksek olduğu bölgelerde, yoksul ve dışlanmış grupların yaşadığı mahallelerde yoğunlaştığı görülmektedir (Kılıç & Hardal, 2019).

Türkiye'de gerçekleştirilen kentsel dönüşüm uygulamaları yakın dönemde başlamış ve yaygınlık kazanmıştır. Ancak daha çok kentin yenilenmesi ve tarihi yapıların canlandırılması, tekrar kullanıma kazandırılması şeklinde olmuştur. 2012 yılına gelindiğinde ise kentsel dönüşümde önemli bir gelişme yaşanmış ve 2012 yılında "6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanun" çıkarılmış ve kentsel dönüşüm afet riski gözetilerek Türkiye geneline yayılmıştır. Bu yasa çerçevesinde başta İstanbul ve diğer büyük kentler olmak üzere Türkiye'nin hemen her kentinde kentsel dönüşüm çalışmaları başlamıştır (Hardal, 2022, s.1314).

Erzincan kenti özelinde bakıldığında hem afet riski altında olmasından dolayı hem de eski binaların yenilenmesi amacıyla kentsel dönüşüm projeleri uygulanmaktadır. Bu proje kapsamında muvakkat kent olarak kurulan bölgede bulunan Aşağı Çarşı mahallesinde 2003 yılında iki binden fazla gecekondulu yıkılmış ve 880 adet konut TOKİ tarafından inşa edilmiştir. Çevre düzenlemesi ve sosyal tesislerinde inşası ile mahalle yeni ve daha modern bir çehre kazanmıştır (Fotoğraf 4). Oldukça başarılı bulunan bu projeden sonra bu mahallenin batısında yer alan Taksim mahallesinde de kentsel dönüşüm projesi uygulanmıştır. Burada ise 337 bina yıkılmış ve yine TOKİ tarafından 560 konutluk bina inşa edilmiştir. (Demircan & Yalçınayvuz, 2016). Bu mahallelerin yanı sıra Yunus Emre, Mengüceli, Aslanlı ve Gülabibey mahallelerinde yine TOKİ tarafından uygulanan yenileme çalışmaları yapılmıştır. Tüm bu süreç göz önüne alındığında Erzincan kentinin depremden sonraki yenileme

çalışmaları devam etmektedir ve uzun bir sürede devam edecek görünmektedir. Kentsel dönüşüm projeleri, Lefebvre'nin mekân teorisinin oluşumundaki kavramlardan biri olan "tasarlanmış mekân" kavramı ile yakından bağlantılıdır. Burada yine birtakım hâkim güçlerin, bilgi sahiplerinin ve mimarların etkisi söz konusudur. Kentsel dönüşüm projeleri adı altında inşa edilen bu tasarlanan mekânlar, halk tarafından gönüllü ya da gönülsüz olarak kabul edilmiş ve bu proje kapsamında üretilen mekân içerisinde yaşamını devam ettirmektedir.

Fotoğraf 4: Aşağı Çarşı mahallesinin dünü bugünü (Demircan ve Yalçınayvuz, 2016, s.72).

Kentin yeniden inşa süreci sadece binaların inşa edilmesi ya da yeni yaşam alanlarının oluşturulması şeklinde yorumlamak yanıltıcı ve eksik olacaktır. Böyle bir yaklaşım mekâna yönelik tek yönlü bir bakış olarak algılanabilir. Ancak bir mekân sadece binalardan, yollardan, caddelerden ve parklardan oluşmaz. İnsan ile birlikte var olur ve şekil alır. Bu açıdan yaklaşıldığında Lefebvre'nin mekân teorisi önem kazanmaktadır. "(Toplumsal) mekân (toplumsal) bir üründür ifadesinde bulunan Lefebvre bu noktada mekânın insan ve onun eylemleri, yapıp etmeleri ile mekânın inşa edildiğini, üretildiğini savunmaktadır.

SONUÇ

Depremi oluşturduğu kent olan Erzincan'ın uzun bir yeniden inşa süreci bulunmaktadır. 1939 yılında neredeyse tamamı yıkılan kent,

ülkenin de içinde bulunduğu mevsimsel, siyasi ve ekonomik zorlukların oldukça fazla olduğu bir dönemde yeniden inşası oldukça geç ve uzun olmuştur. Ayrıca 1992 yılında meydana gelen 6.8 şiddetinde deprem kenti bir kez daha yıkmış olması da kentin yeniden inşasını olumsuz yönde etkilemiştir. Bu yeniden inşa ya da Lefebvre'nin bakış açısıyla mekânın üretimi uzun solukla bir süreci işaret eder ve bu süreç daha da devam edecek gibi görünmektedir. Tüm bu süreç göz önüne alındığında Lefebvre'nin mekân üçlemesi kavramsallaştırması netlik kazanmaktadır.

Kentin şehir planlamacılar tarafından planlanması, gerek Kızılay tarafından gerekse yurt dışından gelen kurma evlerle inşa edilen kent Lefebvre'nin "tasarlanan mekân" ya da "mekân temsilleri" kavramlarına karşılık gelmektedir. Lefebvre, tasarlanan mekân kavramını bilgilerin, planlamacıların, şehircilerin, parçalayan ve düzenleyen teknokratların, yaşananı ve algılananı tasarlananla özdeşleştiren bilimselliğe yakın kimi sanatçıların mekânı (2014, s.68) olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla gerek planlamacıların, gerek Bakanlar Kurulu'nun tasarladıkları gerekse Kızılay ve yurt dışından getirtilen kurma evler bu mekân kavramı ile ilişkilendirilebilir. Aynı zamanda kentsel dönüşüm projeleri de bu mekân kavramı açısından değerlendirilebilir. Kentsel dönüşüm uygulamaları belli bir proje çerçevesinde inşa edilen ve kentin nasıl bir görünüm kazanacağını belirleyen bir unsurdur bu nedenle de tasarlanan mekân kavramı ile güçlü bir ilişki kurulabilir. Ayrıca buradaki mekâna yönelik bir hâkimiyet söz konusu da olmaktadır. Genel olarak güçlü olanların halkın nerede barınacağı konusunda söz sahibi olması da tasarlanan mekân kavramı ile bağlantılıdır.

Depremi meydana geldiği alan kısa bir süre sonra "yasak kent" olarak adlandırılmış ve halkın orada barınması yasaklanmıştır. Ancak gidecek bir yeri ve yeterli maddi kaynağı olmayan halk o alana geçici barınaklar inşa etmiştir. Bu duruma Lefebvre açısından bakıldığında o alan, "yaşanan mekân"/"temsil mekânları" kavramsallaştırması ile ilişkilendirilebilir. Aynı zamanda yaşadıkları mekânı sahiplenenler ve evlerini ya da mahallerinin düzenini koruyanlarda bu kavram ile açıklanabilir. Şöyle ki Ghulyan'ın (2017, s.24) aktardığı şekliyle bu mekân

kavramsallaştırması günlük hayatın yaşandığı mekânlardır, dolayısıyla mekân standartlığı içine sığmadığı için tepkiye neden olur ya da farklı bir günlük hayatın var olabileceğini de vurgulayan temsil mekânları aynı zamanda içerisinde özgürlüğü tetikleyen bir potansiyel de barındırır. Diğer mekân kavramsallaştırmasının aksine hâkim söylemi, bilgiyi yıkar ve alt üst edebilir.

Mekân üçlemesinin son unsuru olarak “algılanan mekân” ya da “mekânsal pratik” kavramı Erzincan kentinin şu an içinde bulunduğu durum ve süreç ile ilişkilendirilebilir. Lefebvre’ye göre bir toplumun mekânsal pratiği kendi mekânını yaratır ve bu mekânı diyalektik bir etkileşim içinde ortaya koyar ve varsayar. Mekânsal pratik, zaman kullanımı ile gündelik gerçeklik ve çalışma yerleri, özel yaşam ve boş vakit yerlerinin birbirine bağlayan güzergâh ve ağlarla oluşan kentsel gerçeklik, algılanan mekân içerisinde birleşir (Lefebvre, 2014: 67). Sürekli bir yenilenme içerisinde olan kent gerek inşa edilen sosyal tesisler gerek yenilenen binalar ile mekân ile olan etkileşimini gündelik pratik içerisinde gerçekleştirir. Şehir merkezi olarak adlandırılan Dörtyol meydanının geniş bir alan olması, sokakların ve caddelerinde geniş ve ızgara şeklinde olması, binaların dört kattan fazla olmaması gibi unsurlar depremin de etkisi ile mekânsal pratiği oluşturmakta ve mekânda yaşayan bireylerin gündelik hayatlarını etkilemektedir. Bu algılanan mekân içerisinde yaşayanlar eylemleri ile hem bu mekânı dönüştürür hem de bu mekân tarafından dönüştürülür.

Lefebvre’nin mekânsal üçlemesi kavramsallaştırılması ile Erzincan kentinin yeniden inşa sürecinin ilişkilendirilme çabası olarak bu çalışma, teori ve alan ilişkiselliğini de kurmayı deneme olarak görülebilir. Mekânın üretimi sadece bir binanın inşası olmamakla birlikte aynı zamanda insanların gündelik hayatta yapıp etmeleri tarafından gerçekleştirilir. Depremden dolayı sürekli yenilenme sürecinde olan kentin bu sürecini anlamlı hale getirme ve inceleme konusunda Lefebvre’nin teorisi işlevsel bir rol oynamaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahunbay, Z., Dinçer, İ & Şahin, Ç. (Ed.). (2016). *Neoliberal Kent Politikaları Ve Fener-Balat-Ayvansaray Bir Koruma Mücadelesinin Öyküsü*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Avar, A. A. (2009). Lefebvre'nin Üçlü- Algılanan, Tasarlanan, Yaşanan Mekân- Diyalektiği. *Mimarlık ve Mekân Algısı*, 17, 7-16.
- Coburn, A., Spence R. (2002). *Earthquake Protection (Second Edition)*, John Wiley & Sons Ltd, Chichester.
- Çuhadaroğlu, F., Kara, R.& Ustaoglu, E. (1992), *Deprem ve Erzincan Vilayeti 13 Mart 1992 Erzincan Depreminin Öncesi, Deprem Olayı ve Sonrası İle İlgili İnceleme*, Erzincan Valiliği Yayınları, Mega Basım Yayın.
- Demircan, N., & Yalçinyavuz, A. Ü. (2016), *Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Ve Kentsel İmaj Kazanımları: Erzincan Kenti Aşağı Çarşı Mahallesi Örneği*. Uluslararası Erzincan Sempozyumu, 67.
- Ghulyan, H. (2017). Lefebvre'nin Mekân Kuramının Yapısal ve Kavramsal Çerçevesine Dair Bir Okuma, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt 26 Sayı 3, Temmuz 2017, s. 1-29.
- Hardal, S. (2022). Tarihi Kent Merkezinden Dönüşüme Bakmak: Tokat Kent Merkezinde Kentsel Dönüşüm Uygulamaları, *Kent Akademisi Dergisi*, 15(3): 1310-1326.
- Hayli, S. (1995). Erzincan Ovası'nın Beşeri ve İktisadi Coğrafyası (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Keçeci, M. U., Boyacıoğlu, E., & Özkan Yazgan, E. (2020). *1939 Depreminin Gölgesinde Endüstrileşme Çabaları ve Erzincan'ın Kent Kurgusundaki Etkileri*, II. Mimarlık Ve Şehircilik Sempozyumu, s.114-115, İstanbul.
- Kılıç, T. ve Hardal, S. (2019). İstanbul'daki kentsel dönüşüm projelerinin genel bir eleştirisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(62), 347-355. <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.305>

- Kurtar, S. (2013). Mekanı Yaşamak: Lefebvre Ve Mekanın Diyalektik Oluşumu. *ÇevrimiçiKaynak*: https://www.academia.edu/2945638/Mekani_Yasamak_Lefebvre.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi*, (I. Ergüden, Çev.), Sel Yayıncılık.
- Orhan, F. (2019). Depremlerin Şehir ve Mesken Mimarisine Olan Etkilerine Coğrafi Bir Bakış: 1939 Erzincan Depremi Örneği, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23 (1), 339-364.
- Özel Can, S. (2021). *Erzincan'da 1939 Depremi Sonrasında Kurma Evler Örneği: Modern Mirasın Sürdürülebilir Bir Model Olarak Değerlendirilmesi* [Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi] YÖK Tez Merkezi.
- Solak, S. (2022). *Henri Lefebvre Aracılığıyla Latife Tekin Romanlarında Mimarlık, Kent Ve Mekân Okuması*, [Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi], YÖK Tez Merkezi.
- Sür, Ö. (1993). Türkiye'nin Deprem Bölgeleri, *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 2, 53-65.
- TOKİ. (2011). Kentsel dönüşümde model arayışları (1.bs). TOKİ Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı.
- Ünal, E. (1993). *13 Mart 1992 Erzincan Depremi*, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı.
- Yavuz, E. (2017). *1939 Depremi Erzincan ve Bölgeye Etkisi*, Arı Sanat Yayınevi.
- <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 08.12.2022.
- TOKİ (toki.gov.tr) Erişim Tarihi: 15.12.2022.